ਵਰਿਆਮ

ਮਈ ੧੯੮੭

ਆਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਭੇਸ ਸੰਜਮ ਕੋ
ਜਾਪੁ ਸੁ ਅਜਪਾ ਜਾਪੇ
ਸਦਾ ਰਹੈ ਕੰਚਨ ਸੀ ਕਾਯਾ
ਕਾਲ ਨ ਕਬਹੂੰ ਬਿਆਪੇ

—ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

ਵਰਿਆਮ ਮਈ—੧੯੮੭

ਜਿਲਦ ੧੨ ਅੰਕ : ੭

ਸੰਪਾਦਕ : ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ

ਦਫਤਰ ਦਾ ਪਤਾ :
ਮਾਸਕ ਵਰਿਆਮ
ਲਾਡੋਵਾਲੀ ਰੋਡ
(ਨੇੜੇ ਮਦਨ ਫਲੋਰ ਮਿਲ)
ਜਲੰਧਰ-੧੪੪੦੦੧
ਫੋਨ : ੭੧੨੦੪ ਪੀ. ਪੀ.
ਫੋਨ : ੭੭੩੫੬ ਪੀ.ਪੀ.

Office Address
Monthly WARIAM
(Punjabi)
Ladowali Road
(Near Madan Flour Mill
Jalandhar-144001
Phone : 71204 PP
77356 PP

ਵਰਿਆਮ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਲਈ ਪਰਵਾਨ

'ਵਰਿਆਮ' ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪਤਰ ਨੰਬਰ ੩/੧-੭੭-ਐਡੀਟਰਜ਼, ਮਿਤੀ ੨-੩-੭੭ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਤੇ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ।

ਨਵੇਂ ਦਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋਣਗੇ :

ਇਕ ਪ੍ਰਤੀ	੩.੦੦ ਰੁਪਏ
ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ	੩੦.੦੦ ,,
ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਵਾਸਤੇ	੮੦.੦੦ ,,
ਚਾਰ ,, ,,	੧੦੦.੦੦ ,,
ਪੰਜ ,, ,,	੧੨੫.੦੦ ,,
ਉਮਰ ਭਰ ਵਾਸਤੇ	੩੦੦.੦੦ ,,

ਵਿਦੇਸ਼ ਸਾਲਾਨਾ

ਥਾਈਲੈਂਡ :	ਹਵਾਈ ਡਾਕ	੨੦੦-੦੦ ,,
	ਸਮੁੰਦਰੀ	੮੦-੦੦ ,,
ਅਰਬ-ਅਫਰੀਕਾ ਤੇ ਯੂਰਪ	ਹਵਾਈ ਡਾਕ	੨੫੦-੦੦ ,,
	ਸਮੁੰਦਰੀ	੮੦-੦੦ ,,
ਅਮਰੀਕਾ : ਕਨੇਡਾ :	ਹਵਾਈ ਡਾਕ	੩੦੦-੦੦ ,,
	ਸਮੁੰਦਰੀ ਡਾਕ	੮੦-੦੦ ,,

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਵਿਚ ਸੱਚ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਹਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿਚ ਰਫਤਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਕੌਮ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਪਈਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ
ਬੇੜੀ ਕਰ ਗਿਆ ਭੰਵਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਕਰਾਂਤੀ ਦਾ ਉਹ ਪੈਗੰਬਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਦੇਵਤਾ
ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੈ ਕਰ ਗਿਆ ਬੇਦਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਉਸ ਦੀ ਮਾਲੇ ਦੇ ਮਣਕੇ ਬੋਲ ਪਏ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਖੁੰਡੀ ਕਰ ਗਿਆ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਸਾਲੂ ਤੇ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਫੁਲ ਮਹਿਕਣ ਲਗ ਪਏ
ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਕਈ ਹੰਗਾਮੇਂ ਜਾਗ ਪਏ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਚੁਪ 'ਚੋਂ
ਗੋਰਿਆਂ ਲਈ ਬਣ ਗਿਆ ਲਲਕਾਰ ਸਤਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਗਾਂਧੀ ਜਵਾਹਰਲਾਲ ਨੇ ਵੀ ਪੀਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ
ਪੈਦਾ ਕਰ ਗਿਆ ਕੌਮ ਵਿਚ ਕਿਰਦਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਪੈਰੀਂ ਰੁਲਦੇ ਬੰਦਿਆ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖਲਿਆਰਿਆ
ਬੇਕਸਾਂ ਬੇਬਸਾਂ ਦਾ ਸੀ ਯਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਜੋ ਸਾਲਾਰੇ ਕਾਰਵਾਂ ਬਣਿਆ ਅਜ਼ਾਦੀ ਵਾਸਤੇ
ਉਹ ਸੁਆਮੀ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

ਜੋਗਿੰਦਮ ਪਾਲ ਸੇਵਕ,
ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ,

ਵਰਿਆਮ ਵਿਚ ਛੱਪੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।

ਹਵਾਵਾਂ ਤੱਤੀਆਂ

—ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ

ਕਾਹਨੂੰ ਬਾਲਦੈਂ ਬਨੇਰਿਆਂ ਤੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ।
ਲੰਘ ਜਾਣ ਦੇ ਬਜ਼ਾਰ 'ਚੋਂ ਹਵਾਵਾਂ ਤੱਤੀਆਂ ।

ਬੂਹੇ ਉਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਾਗ਼ ਰਹਿਣ ਦੇ
ਬਦਨਾਮ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਸੁਰਾਗ਼ ਰਹਿਣ ਦੇ
ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਅੱਜ ਦਾ ਕਸੂਰ ਲੱਭਣਾ
ਇਹਨਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬੁਝੇ ਹੋਏ ਚਰਾਗ ਰਹਿਣ ਦੇ
ਕਿਥੇ ਜਾਏਂਗਾ ? ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਸਭ ਲਹੂ-ਰਤੀਆਂ
ਕਾਹਨੂੰ ਬਾਲਦੈਂ ਬਨੇਰਿਆਂ ਤੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ।

ਸੁੱਚੀ ਰੱਤ ਨਾਲ ਪੋਚੀ ਹੋਈ ਥਾਂ ਰਹਿਣ ਦੇ
ਇਹਨਾਂ ਕੰਧਾਂ ਉਤੇ ਉੱਕਰੇ ਹੋਏ ਨਾਂ ਰਹਿਣ ਦੇ
ਕੁਝ ਬੇਕਸੂਰ ਚੀਕਾਂ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਰਹਿਣ ਦੇ
ਕੁਝ ਸਾਜਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਗਿਰਾਂ ਰਹਿਣ ਦੇ
ਐਵੇਂ ਭਾਲ ਨਾ ਖਿਜ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਫੁੱਲ ਪੱਤੀਆਂ
ਅਜੇ ਬਾਲ ਨਾ ਬਨੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ।

ਸੂਹਾ ਬੂਰ ਤਲਵਾਰਾਂ ਉਤੋਂ ਝੜ ਜਾਣ ਦੇ
ਗੁੱਸਾ ਥੋਥਿਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਉਤੋਂ ਝੜ ਜਾਣ ਦੇ
ਜਿਹੜੇ ਘਰਾਂ ਉਤੇ ਲਹੂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਿਖੇ ਨੇ,
ਉਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਦੀਵਾਰਾਂ ਉਤੋਂ ਝੜ ਜਾਣ ਦੇ
ਕਾਲੀ ਰੁੱਤ ਨੇ ਸੁਗੰਧਾਂ ਕੁੱਲ ਸਾੜ ਘੱਤੀਆਂ
ਅਜੇ ਬਾਲ ਨਾ ਬਨੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ।

ਜਦੋਂ ਗੱਲ ਤੇ ਦਲੀਲ ਬੱਲਵਾਨ ਨਾ ਰਹੇ ।
ਉਦੋਂ ਤੇਗ ਤਲਵਾਰ ਵੀ ਮਿਆਨ ਨਾ ਰਹੇ ।
ਐਸੀ ਵੱਗੀ ਏ ਹਵਾ, ਅਸੀਂ ਅਖੀਂ ਦੇਖਿਆ,
ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਨਾ ਰਹੇ ।
ਨਹੀਂ ਰੁੱਕੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਅਜੇ ਮਾਣ ਮੱਤੀਆਂ
ਅਜੇ ਬਾਲ ਨਾ ਬਨੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ।
ਲੰਘ ਜਾਣ ਦੇ ਬਜਾਰ 'ਚੋਂ ਹਵਾਵਾਂ ਤੱਤੀਆਂ ।

—ਆਰਸੀ ਚੋਂ ਧਨਵਾਦ ਸਾਹਿਤ

ਚਰਨ ਧੂੜੀ

—ਸ. ਸ. ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ

......(ੲ) ਕੁਝ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਸਥਾ ਹੈ,. ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂੜ੍ਹੀਆਂ ਪੁਰਾਣਿਕ ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁਝ ਕੁ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਮਨੋਬਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਵੀ ਮਾਨਸਿਕ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਲਏ ਗਏ ਹਨ । ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮੂਲ ਵਿਚ ਲੋਕ-ਤਤ ਹਨ ਜੋ ਪੁਰਾਣਿਕ ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਖਰੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਅਧਿਆ-ਤਮਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਏ ਹਨ । ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਤਤ ਉਚੇਰੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵੀ ਮੰਨ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਚਰਨ ਧੂੜੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ । ਉਚੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਤਕ ਪਹੁਚੇ ਹੋਏ ਸਾਧ ਸੰਤ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਨਾਲ ਮਨ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋਣ, ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾਣ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਬੀਜ ਆਦਿਮ ਮਾਨਸ ਵਿਚੋਂ ਉਭਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਲਾਗਵਾਂ-ਟੂਣਾ (Contiguous Magic) ਹੈ । ਜਾਦੂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜੋ ਧਰਮ ਦੀ ਜਣਨੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਅੰਸ਼ ਤੋਂ ਅੰਸ਼ੀ ਦੇ ਮੂਲ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਮਹਾਨ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸੂਹਜ ਤੇ ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਥਵਾ ਕਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਸੂਹਜ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਚਰਨਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਬਾਹਰ ਵਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਮਸਤਕ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਕੋਈ ਮਨੁਖ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਸਤਕ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ਖ਼ਸ਼ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਛੁੰਹਦਾ ਅਥਵਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਹਾ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਛੂੰਹਦੀ ਧੂੜੀ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸਦਗੁਣੀ ਸੁਭਾਵ ਤੇ ਕਲਾਵਾਨ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ ਮਾਤਰ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਧਕ ਇਸ ਧੂੜੀ ਨੂੰ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਲਗਾ ਕੇ ਅਪਰੋਖੇ ਹੀ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ ਅੰਦਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਲੋਕ-ਤਤ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ । ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਸਾਧਕ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਸਾਧਯ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਚਰਨ ਧੂੜੀ ਦਾ ਲੋਕ- ਸੰਕਲਪ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਰਥਾਤ ਸਾਧਕ ਦਾ ਸਾਧਯ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅੰਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ । ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਇਹੋ ਸੰਕਲਪ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ । ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਇਕ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਛੁਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਮੂਲ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਸ਼ ਮਾਤਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਾਡੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰਹੁਰੀਤੀਆਂ ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਮਲ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਜੋੜਨਾ ਤੇ ਚਰਨ ਧੂੜ ਨੂੰ ਮਸਤਕ ਲਗਾਉਣਾ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮਾਤਰ ਮਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । 'ਅਨੇਕਾਂ ਤੁਕਾਂ 'ਮੋਕਉ ਕਰਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਧੂਰੇ', 'ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਬਾਂਛਉ ਧੂਰਿ', 'ਧੂਰਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਨਾਨਕ ਦੀਜੈ', ਵਿਚ ਚਰਨ ਧੂੜੀ ਦੀ ਖੈਰ ਮੰਗੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਖੁਦ ਅੰਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ—ਮਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮੈਲ ਧੋ ਕੇ ਪੁਨੀਤ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ :-

ਧੂਰਿ ਭਗਤਨ ਕੀ ਮਨਿ ਤਨਿ ਲਗਉ ਹਰਿ ਜੀਉ
ਸਭ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤਾ ਰਾਮ ॥(ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੫)

ਇਕ ਹੋਰ ਤੁਕ ਵਿਚ ਮਾਘੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਜੋ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਪਵਿਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਵਿਚ ਨਹਾਉਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

ਮਾਘ ਮਜਨੁ ਸੰਗਿ ਸਾਧੂਆ ਧੂੜੀ ਕਰਿ ਇਸ਼ਨਾਨੁ

ਗਉੜੀ 'ਬਾਵਨ ਅਖਰੀਂ' ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਇਹੋ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜੀ ਬਣਿਆ ਰਹੇ—

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਦੀਨ ਦਿਆਲਾ
ਤੇਰੇ ਸੰਤਨ ਕੀ ਮਨੁ ਹੋਇ ਰਵਾਲਾ

ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ 'ਰਹਾਉ' ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਖਿਆਲ ਜਾਂ ਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਪਰੋਕਤ ਤੁਕ ਨੂੰ ਜੇ 'ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀਂ' ਦਾ ਮੂਲ ਭਾਵ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਮਹਤਵ ਪੂਰਨ ਥਾਉਂ ਰਖਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਬੜਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਿਤ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । ਚਰਨ-ਧੂੜ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਛੁਹ ਨਾਲ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਪਿਛੇਂ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ

ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਕਟ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ :-

ਪਿੰਗੁਲ ਪਰਬਤ ਪਾਰਿ ਪਰੇ ਖਲ ਚਤੁਰ ਬਕੀਤਾ
ਅੰਧੁਲੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੂਝਿਆ ਗੁਰ ਭੇਟਿ ਪੁਨੀਤਾ
ਮਹਿਮਾ ਸਾਧੂ ਸੰਗ ਕੀ ਸੁਨਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ
ਮੈਲੁ ਖੋਈ ਕੋਟਿ ਅਘ ਹਰੇ ਨਿਰਮਲ ਭਏ ਚੀਤਾ॥...
(ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਵਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੈ, ਅਰਾਧਨਾ ਨਾਲ ਸਭ ਕਾਰਜ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਧ ਬਚਨ ਅਟਲਾਧਾ ਹਨ, ਪਹੁੰਚੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਵਰਦਾਨ ਜਾਂ ਸਰਾਪ ਦਾ ਅਸਰ ਅਵਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਦਿ ਸਭ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਚਾਰ ਹਨ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਲੋਕ-ਧਾਰਾ ਹੀ ਹੈ।

ਨਾਮ

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ, ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮੂਲ ਤਤ ਲੋਕ-ਧਾਰਾ ਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਜੇ ਇਹ ਕਹਿ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਲੋਕ-ਤਤਾਂ ਦਾ ਹੀ ਬੌਧਿਕ ਸੰਗਠਨ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਅੰਕੁਰ ਪੂਰਵ-ਆਰੀਆ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਭੋਇੰ ਵਿਚੋਂ ਨਿੰਮਿਆ। ਇਸਦੇ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਦਿ ਵਾਸੀਓਂ ਦੇ ਆਦਿਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਗਸੇ ਹਨ। ਭਗਤੀ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਡਮੁਲੇ ਕਣ ਵੇਦਾਂ, ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਤੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਬਿਖਰੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਤੱਤਾਂ ਵਾਂਗ ਸਹਿਜ ਭਾਵ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੋਕ-ਮਨ ਵਿਚ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਭਗਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਚੰਗਿਆੜੀ ਮਘਦੀ ਤੇ ਭਖਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਅਖੀਰ ਮਧ-ਕਾਲੀਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ, ਭਗਤੀ-ਲਹਿਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ੋਅਲਾ ਬਣ ਕੇ ਭੜਕ ਉਠੀ। ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਇਕ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ ਜੋ ਮਧ-ਕਾਲੀਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਤੇ ਕਟਰਵਾਦ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਕੇ, ਪ੍ਰਬਲ ਧਾਰਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਭ ਬੰਨੇ ਵਟਾਂ ਤੋੜ ਕੇ ਫੈਲ ਤੁਰੀ।

ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਫਲ ਸਾਧਨ ਦਸਣ ਲਈ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਉਹ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ, ਧ੍ਰੂ ਭਗਤ, ਰਾਜਾ ਹਰੀ ਚੰਦ, ਤਾਰਾਮਤੀ ਆਦਿ ਇਹ ਸਭ ਭਗਤ ਦੇਵ-ਵਰਗ ਦੀ ਥਾਂ, ਲੋਕ-ਵਰਗ ਵਿਚੋਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵ-ਨਾਇਕ ਦੀ ਥਾਂ ਲੋਕ ਨਾਇਕ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵੈਸ਼ਨੋ ਮਤ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭਗਤੀ-ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ, ਰਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪੁਰਾਣਿਕ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਹਨ, ਦੇਵਤੇ ਨਹੀਂ। ਭਗਤੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਦੇਵ-ਵਰਗ ਦੀ ਥਾਂ ਲੋਕ-ਵਰਗ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਹੀ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤੀ ਦੀ ਜਨਮ-ਭੂਮੀ ਲੋਕ-ਮਨ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਦੇਵ-ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਲੋਕ-ਵਰਗ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸਿਧ ਕਰ ਕੇ ਦੇਵ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ।

ਭਗਤੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਭਗਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਖਿੰਡੇ-ਬਿਖਰੇ ਲੋਕ-ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ, ਇਕ ਸੰਗਠਿਤ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੌਧਿਕ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਨਾਮ, ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਬੜਾ ਮਹਤਵ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਤਤ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਲੋਕ-ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਅੰਗ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਰਾਹੀਂ ਨਾਮੀ ਉਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਪਿੱਛੇ ਆਦਮ ਸੰਕਲਪ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਸੂਖਮ ਜਾਂ ਸਥੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਮੂਲ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਦਮ-ਚਿੰਤਨ ਅਨੁਸਾਰ 'ਨਾਮ' ਸੂਖਮ ਤੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ 'ਨਾਮੀ' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਨਾਮ' 'ਨਾਮੀ' ਦਾ ਮੂਲ ਤਤ ਹੈ ਤੇ 'ਨਾਮ' ਨਾਲ 'ਨਾਮੀ' ਅਭੇਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਜੇ ਜ਼ਰਾ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ 'ਨਾਮ' ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ। 'ਨਾਮ' ਦੇ ਜਾਪ ਨਾਲ ਸਾਧਕ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਅੰਸ਼-ਕਣੀ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਧਕ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਸਾਧਕ 'ਨਾਮ' ਰਾਹੀਂ 'ਨਾਮੀ' ਵਿਚ ਅਥਵਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਨਾਮ ਰਾਹੀਂ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਦਿਮ-ਮਨੁਖ 'ਨਾਮ' ਵਿਚ ਹੀ 'ਨਾਮੀ ਦਾ ਮੂਲ ਤਤ ਮੰਨਦਾ ਸੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਬੌਧਿਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸੰਸਾਰਕ ਸੁਖਾਂ ਤੇ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵਰਤਿਆ, ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਦੂ-ਟੂਣੇ ਤੇ ਰਹੁ-ਰੀਤੀਆਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ। ਲਾਗਵਾਂ ਜਾਦੂ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਿਛੇ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਟੇਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਵਸਤੂ ਇਕ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਅਡ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸੂਖਮ ਸਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਅੰਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਮੂਲ ਅੰਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ

ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਨਾਮੀ' ਜੇ 'ਅੰਸ਼ੀ' ਹੈ ਤਾਂ 'ਨਾਮ' ਉਸ ਦਾ 'ਅੰਸ਼' ਹੈ।

ਕਈ ਆਦਿਮ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ 'ਨਾਉ' ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਉਂ ਗੁਪਤ ਰਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਹੈ। ਨਿਤ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਪ-ਨਾਉਂ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਨਾਮ' ਦੇ ਗੁਪਤ ਰਖਣ ਦਾ ਕਾਰਨ 'ਨਾਮੀ' ਨੂੰ, ਗੁਪਤ ਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੇਠ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ। ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਇਹੋ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਉਪਾਸ਼ਕ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦਾ ਮੂਲ ਨਾਉਂ ਗੁਪਤ ਰਖਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ਼ ਦਾ ਕਿਰਤਮ ਨਾਮ ਹੀ ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਂ ਗੈਰ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੂਲ ਨਾਮ ਵਿਚ ਨਾਮੀ ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੈਰ-ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਦਾ ਮੁਖ ਸਾਧਨ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਹੈ :—

ਅਵਰਿ ਕਾਜ ਤੇਰੈ ਕਿਤੈ ਨ ਕਾਮ
ਮਿਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ
(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫)

ਨਾਮ ਕਲਿਆਨ ਰੂਪ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਭ ਦੁਖਾਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦਾਰੂ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਵਿਸਮਾਦ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :—

(ੳ) ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ
ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਮੰਗਲ ਗੁਣ ਗਾਮ
(ਗਉੜੀ, ਸੁਖਮਨੀ)

(ਅ) ਕੋਟਿ ਅਘਾ ਸਭਿ ਨਾਸ ਹੋਹਿ ਸਿਮਰਤਿ ਹਰਿ ਨਾਉ
ਮਨ ਚਿੰਦੇ ਫਲ ਪਾਈਅਹਿ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਉ
ਜਨਮ ਮਰਣ ਭੈ ਕਟੀਅਹਿ ਨਿਹਚਲ ਸਚੁ ਥਾਉ
(ਵਾਰ ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫)

ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਿੰਨ-ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ :—

ਬ੍ਰਹਮ ਮਹਿ ਜਨੁ ਜਨ ਮਹਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ
ਏਕਹਿ ਆਪਿ ਨਹੀਂ ਕਛੁ ਭਰਮੁ (ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਵੀ ਇਹੋ ਭਾਵ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ 'ਠਾਕੁਰ ਮਹਿ ਦਾਸੁ ਦਾਸ ਮਹਿ ਸੋਇ' ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਆਦਿਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲੋਂ ਵਿਲਖੱਣ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਨਾਮ ਆਦਿਮ ਮਾਨਵ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੂਖਮ, ਅਲੱਖ-ਤੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੈ। ਆਦਿਮ ਵਿਚ ਨਾਮ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸੰਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮੂਲ ਤਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਨਾਮ ਇਕ ਅਸੀਮ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ—

ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਗਲੇ ਜੰਤ
ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ
ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ
ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸੁਨਨ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ
ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਆਗਾਸ ਪਾਤਾਲ
ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਗਲ ਆਕਾਰ
ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਪੁਰੀਆ ਸਭ ਭਵਨ
ਨਾਮ ਕੇ ਸੰਗਿ ਉਧਰੇ ਸੁਨਿ ਸ੍ਰਵਨ
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸੁ ਅਪਨੈ ਨਾਮਿ ਲਾਏ
ਨਾਨਕ ਚਉਥੇ ਪਦ ਮਹਿ ਸੋ ਜਨੁ ਗਤਿ ਪਾਏ।
(ਗਉੜੀ, ਸੁਖਮਨੀ)

ਆਦਿਮ ਮਾਨਵ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਾਮੀ ਉਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਦਾ ਸੀ, ਮੋਖ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ।

ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਕਤੀ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭਾਸਦਾ ਹੈ।

ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ 'ਸ਼ਬਦ' ਦੀ ਵੀ ਇਕ ਖਾਸ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਦੀਪਕ ਹੈ ਜੋ ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿਟਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਓ ਵਿਚ ਰਖਦਾ ਹੈ :—

(ੳ) ਅੰਧਕਾਰੁ ਮਿਟਿਓ ਤਿਹ ਤਨ ਤੇ
ਗੁਰਿ ਸਬਦਿ ਦੀਪਕੁ ਪਰਗਾਸਾ॥

(ਅ) ਜਿਉ ਮੰਦਰ ਕਉ ਥਾਮੈ ਥੰਮਨੁ
ਗਉੜੀ, ਮਹਲਾਂ ੫
ਤਿਉ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਮਨਹਿ ਅਸਥੰਮਨੁ
ਗਉੜੀ, ਸੁਖਮਨੀ

ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਰਖਿਆ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ :

ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਰਖਵਾਰੇ
ਚਉਕੀ ਚਉਗਿਰਦ ਹਮਾਰੇ
ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਲਾਗਾ
ਜਮੁ ਲਜਾਇ ਕਰਿ ਭਾਗਾ (ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਖੁਦ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ

ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋਇਆ—

ਉਤਪਤਿ ਪਰਲਉ ਸਬਦੇ ਹੋਵੈ
ਸਬਦੇ ਹੀ ਫਿਰ ਓਪਤਿ ਹੋਵੈ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੩

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਸਿਆ ਤੇ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ :—

ਚਹੁਦਿਸਿ ਹੁਕਮੁ ਵਰਤੈ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰਾ ਚਹੁਦਿਸਿ ਨਾਮ ਪਤਾਲੰ ॥
ਸਭ ਮਹਿ ਸਬਦ ਵਰਤੈ ਪ੍ਰਭ ਸਾਚਾ ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਬੈਆਲੰ ॥
ਮਲਾਰ ਮ: ੧

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਥਵਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਹੈ :

ਸਬਦੁ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ
ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਜਗੁ ਬਉਰਾਨੰ ਸੋਰਠ ਮਹਲਾ ੧

ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਪਿਛੇ ਜੋ ਸੰਕਲਪ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮੂਲ ਵੀ ਅੰਸ਼ ਤੇ ਅੰਸ਼ੀ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਜਾਂ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਉਚਾਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਆਤਮ-ਤੱਤ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਾਧਨਾ ਅੰਸ਼ ਮਾਤਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਜਾਂ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਸਾਧਨਾ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਆਤਮ-ਤੱਤ ਦਾ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ ਸਾਧਕ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਖੁਦ ਅੰਸ਼ ਮਾਤਰ ਵਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਥੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਕਾਮਨਾ ਸਿਧੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਲੋਕਧਾਰਾ ਵਿਚ 'ਮੰਤ੍ਰ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਸੰਕਟ ਸਮੇਂ ਰਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਮੰਨ ਲਈ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਸਹਿਜ ਭਾਵ ਵਿਚ ਹੀ ਰਖਿਆ ਕਰਦੀ ਜਾਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਜੋ ਦੁਖ-ਕਲੇਸ਼ ਤੇ ਡਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਦੀ ਹੈ .—

ਦੁਖੁ ਕਲੇਸੁ ਨਾ ਭਉ ਬਿਆਪੈ
ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰੁ ਹਿਰਦੈ ਹੋਇ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੫

ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਧਕ ਨਾਮ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਤੋਂ ਨਾਮੀ (ਬ੍ਰਹਮ) ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦੀ ਉਸ ਜੋਤ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਨਾਮੀ (ਬ੍ਰਹਮ) ਦਾ ਹੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ। ਆਤਮਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ ਤੇ ਅੰਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਅੰਸ਼ੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਆਦਿਮ ਸੰਕਲਪ ਹੈ, ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਇਸੇ ਆਦਿਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭੂ ਅੰਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਮਨੁਖੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ, ਬੀਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ :—

ਸਰਬ ਜੋਤਿ ਮਹਿ ਜਾ ਕੀ ਜੋਤਿ
ਧਾਰਿ ਰਹਿਓ ਸੁਆਮੀ ਓਤਿਪੋਤਿ ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ

ਜੀਵ ਇਸ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਾਧਨਾ ਨਾਲ ਵਿਗਸਿਤ ਕਰਕੇ ਇਸੇ ਜੋਤਿ ਅੰਸ਼ ਤੋਂ ਮੂਲ ਤੱਤ ਅਥਵਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਅੰਸ਼ੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਤੇ ਧਿਆਨ, ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਆਦਿ ਬ੍ਰਹਮ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਮਾਰਗ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਖੀਰ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਬ੍ਰਹਮ ਅੰਸ਼ੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਕਿਰਨ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ :—

ਸੂਰਜ ਕਿਰਣਿ ਮਿਲੇ ਜਲ ਕਾ ਜਲੁ ਹੂਆ ਰਾਮ
ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਰਲੀ ਸੰਪੂਰਨੁ ਥੀਆ ਰਾਮ
ਬ੍ਰਹਮੁ ਦੀਸੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸੁਣੀਐ ਏਕੁ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ
ਆਤਮ ਪਸਾਰਾ ਕਰਣਹਾਰਾ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਐ
(ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫)

("ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ "ਲੋਕ ਰੂੜ੍ਹੀਆਂ" ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਧਨਵਾਦ ਸਹਿਤ।")

ਸ: ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਨਿਖੇੜੇ ਤੇ ਨਿਬੇੜੇ ਨੂੰ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਕਲਚਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਨੇ ਸਾਲ ੧੯੬੯-੭੦ ਲਈ ੨੦੦੦ ਰੁਪੈ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਇਨਾਮ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ

—ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ

(ਲੜੀ ਜੋੜਨ ਲਈ ਵਰਿਆਮ ਦਾ ਅਪਰੈਲ ੧੯੯੭ ਅੰਕ ਦੇਖੋ)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਚਲਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ—੫ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੭੮, ਵੀਰਵਾਰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਬੀਬੀ ਬਲਜੀਤ

ਸਵੇਰੇ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੋਲੀ ਫੈਮਿਲੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਚਾਚੀ, ਮਾਤਾ ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਜੀ ਦਾ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁਛਣ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਓਦੋਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਥੀਏਟਰ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਨੂੰਹ ਬੀਬੀ ਬਲਜੀਤ ਸੁਪਤਨੀ ਸ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਬੱਲੋਂ, ਜੀ ਕਈ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਸ ਬਾਲਿਕਾ ਵਾਸਤੇ ਮੋਹ ਭਰਿਆ ਧਿਆਨ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਸ. ਗੁਰਚੈਨ ਸਿੰਘ ਫਲੇਰਾ, ਨੈਰੋਬੀ ਵਾਲਿਆਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੇ ਗੁਰੂ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜੇ ਸਨ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਪਾਸ ਸੰਤਾਨ ਵਜੋਂ ਅਜੇ ਤਕ ਦੋ ਪੁਤਰੀਆਂ ਹੀ ਹਨ, ਸੋ ਰਾਤੀਂ ੭.੩੦ ਵਜੇ ਆਪ ਜੀ ਕੁਤਬ ਰੋਡ ਸਥਿਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਆਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਂਦਿਆਂ ਦਸਿਆ : ਬੱਲੋ ਜੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਕਿਰਪਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਮਿਤ ਇਕ ਵਰਨੀ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਵਰਨੀ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਕ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਵੀ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ. ਹੰਸਪਾਲ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਫੋਨ ਸੰਪਰਕ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਹੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣ ਲਈ ਆਖੇ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਵਰਨੀ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਸੰਤ ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਇਹ ਕਾਰਜ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੈ ਲਿਆ।

ਸ, ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬੈਠਣ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਸ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਤਕ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਸ. ਸਿੱਧੂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਸਿੱਧੂ ਅਟੈਚੀਕੇਸ ਫੜਦਿਆਂ ਹੀ ਫਟਾ ਫਟ ਪੌੜੀਆਂ ਉਤਰ ਗਿਆ।

ਮਿੱਤਰ ਕਾਬੂ

ਮੇਰਾ ਇਕ ਗੂੜ੍ਹਾ ਮਿੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਆਸ਼ਕੀ ਦਾ ਸੁਆਦ ਵੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਂ ਵੀ ਨੇਮੀ ਧਰਮੀ ਹੈ। ਅਜ ਕਾਬੂ ਆ ਗਿਆ। ਚਹੁੰ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਭੈਣ ਲਈ ਉਸ, ਸਗਾਈ ਉਤੇ ਕੁਛ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਬੇ-ਨਾਮੀ ਅਰਦਾਸ ਲਿਖ ਭੇਜੀ : "...ਨੇ ੮੦੦੦/- ਸ਼ਗਨ ਦੇਣ ਲਗਿਆਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਡੰਨ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ ਜਾਏ ਜਾਂ ਨਾ।"

ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਤਾਰੀਖ਼ ਮਿਥਣ ਲਈ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪੁਛਿਆ ਕੋਈ ਸ਼ਗਨ ਸਾਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ?

ਜੀ ਅਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰਕੇ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਗਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਆਈ ਅਰਦਾਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਸ. ਹੰਸਪਾਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਸ, ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ੨੦੦੦/- ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਲਈ ਡੰਨ ਵੀ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਲੋਂ ਮੰਗੀ ਗਈ ਉਧਾਰੀ ਰਕਮ ਵੀ ਬੇਸ਼ਕ ਨ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

ਮੈਂ ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਧਿਆਨ ਰਖ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਸੀ, ਪੰਥ ਦੀ ਮਾਨ ਮਰਿਆਦਾ ਆਪਣੀ ਜਗਹ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਿਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ? ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਮੈਨੂੰ ਦੋਬਾਰਾ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆਂ ਮਿਲੋ।

ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਜੋ ਵੀ ਡੰਨ ਲਾਉਣਗੇ, ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰਾਂਗਾ। ਸ. ਹੰਸਪਾਲ ਅਜ ਹੀ 'ਗੱਲ ਮੁਕਾਣੀ' ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਸ "ਅਰਦਾਸ" ਤੇ ਵਿਚਾਰਪੂਰਵਕ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਪਬਲਿਕ ਵਿਚ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਡੰਨੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਗੁਆਂਢੀ

ਮਿੱਤਰ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਆਂਢੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆ ਗਈ। ਛੋਟਾ ਲੜਕਾ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਗੁਆਂਢੀ ਸੱਜਣ ਪਰਸੋਂ ਤਕ ਆਪਣੇ ਵਡੇ ਲੜਕੇ ਦੀ ਵਿਆਂਹਦੜ ਲੈ ਆਉਣ ਲਈ 'ਮਿਲਣੀ' ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦੋ ਪੁਤਰਾਂ ਤੇ ਇਕ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਗੁਆਂਢੀ ਕਦੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੇਵੇ : ਦੀਨ ਦਿਆਲ, ਹੁਕਮ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਮੰਨਾਂਗਾ ਪਰ ਜੇ (ਮੁਕਲਾਵੇ ਸਮੇਂ) ਲੜਕੇ ਦੀ ਮੰਮੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਭੈਣ ਜਾਏ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ। ਕਦੇ ਆਖੇ : ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਮੁੰਡਾ ਚਲੇ ਜਾਣ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਦੇ ਪਏ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ : ਆਪਾਂ ਬਾਰਾਂ ਟਾਹਣੂੰ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਕ ਕੌਡੀ ਇਕ ਖਾਨਿਓਂ ਚੁਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਧਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਖੇਡਦਾ ਰਹੁ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮਰਜ਼ੀ ਉ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਕਰਦਾ।

ਅੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸੁਝਾਅ ਰਖੇ : ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ—ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨ ਜਾਓ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ (ਸਹੁਰੇ ਘਰ) ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਲੜਕੀ ਛੱਡ ਜਾਣਗੇ। ਨੰਬਰ ਦੋ, ਕੱਲੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਓ, ਲੜਕੀ ਲੈ ਆਵੇ। ਨੰਬਰ ਤਿੰਨ, ਤੂੰ ਆਪ ਚਲਾ ਜਾਹ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਲੈ ਆ।

ਨੰਬਰ ਦੋ ਸੁਝਾਅ ਉਤੇ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਸਭ ਦੀ ਰਜਿ ਆਈ।

ਇਕ ਪਰਵਾਰਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੇਸ ਸੀ ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ 'ਨਿਰੀਖਿਅਕ' ਜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਸੀ।

ਚਲੋ ਚਲੀ

ਹੁਣ ਤਕ ਰਾਤ ਦੇ ੯.੨੦ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਟ-ਘੜੀ ਵਖਾਂਦੇ ਅੰਦਰ ਆਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੁਰਤ ਉਠਕੇ ਤੁਰ ਪਏ।

ਹੇਠਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਤਿਆਰ ਖੜੀਆਂ ਸਨ। ਸਮਾਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਪੌੜੀਆਂ ਉਤਰਦਿਆਂ ਹੀ, ਸੰਗਤ ਦੇ ਝੁਰਮਟ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਰਦਾਸ ਵਾਸਤੇ ਖਲੋ ਗਏ। ਅਰਦਾਸ ਹੋਈ। ਗੱਡੀਆਂ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਈਆਂ। ਬੇਬੇ ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਜੀ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਬੋਲੇ : ਚਲੋ ਕਵੀ ਜੀ ਯੂ.ਪੀ. ਫਾਰਮ ਨੂੰ ਲੈ ਚਲੀਏ।

ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫਾ

ਪਰਸੋਂ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਸ: "ਵਰਿਆਮ" ਇਕ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਉਹਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਲੇਖਕ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਸਾਡਾ ਸੁਆਗਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਪੁਛਿਆ : ਅਜਕਲ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਨਿੱਜੀ ਸਕੱਤਰ) ਕਿਥੇ ਹੈ ? ਅਗੇ ਸਾਨੂੰ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਅਸਾਂ ਬੁਢਿਆਂ ਲਈ ਏਨੀ ਰਕਮ ਹੀ ਵਰਦਾਨ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਰਕਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੇ ਹਨ।

ਅਸਾਂ ਸਕੱਤਰ ਬਦਲੀ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਦੁਆਇਆ ਕਿ ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਰਕਮ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਕੱਲ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੂੰ ਲੇਖਕ-ਪਤਨੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਕੋਲ ਖਲੋਤੇ ਸ: ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਨੂੰ ਮਹੀਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ।

੬ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੯੮, ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਕਰੋਲ ਬਾਗ ਦੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰੋਡ ਤੋਂ ਦੀ ਪੈਦਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਕ ਘਰ ਅੰਦਰ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ, ਮੰਜੀ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਲ ਨਜ਼ਰ ਪਈ

ਜਿਵੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੋਵੇ, ਕੋਲ ਗਿਆ। ਉਹ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵਾਕਫ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਿਕਲ ਆਇਆ—ਸ: ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ।

ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਵੇਖਕੇ ਹੀ ਮੋਹ ਜਾਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਅਵਾਜ਼ ਦੇਣ ਹੀ ਲਗਾ ਸਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਇਸ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਸ ਸੰਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਮਾਫ਼ੀ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਆਏ ਸਨ। ਓਦੋਂ ਮੈਂ ਨਾਲ ਸਾਂ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜਾਊ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੇਣ ਵੀ ਇਸ ਘਰ ਆਇਆ ਸਾਂ।

ਇਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸਦੇ ਦਾਦਾ ਸ: ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਗ੍ਰੰਥਗੜ੍ਹ (ਜ਼ਿ: ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਹਰਤ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਲੈਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਪਣਾ "ਭੋਗ ਲਾਇਆ" (ਅਰਥਾਤ ਜੂਠਾ) ਹੋਇਆ ਕੁਛ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦੇਵੇਗਾ। ਮਥਾ ਟੇਕ, ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਉਡੀਕ 'ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਏਥੇ' ਸੋਚ ਤੁਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ : ਸਿੱਖਾ! ਬਸ !! ਏਨੀ ਗੱਲੋਂ ਹੀ ਰੁੱਸ ਤੁਰਿਆ ਏਂ? ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਦੀਆਂ। ਏਨਾ ਆਖ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਅਪਣੇ ਛਕੇ ਜਲ ਵਿਚੋਂ ਦੋ-ਚਾਰ ਘੁਟਾਂ ਪੀਣ ਲਈ ਦਿੰਦਿਆਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ : ਜੂਠ ਖਾਣੀ ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨਹੀਂ।

ਅਤੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਨੇ ਭਜਨ ਪੁੱਛ ਲਿਆ।

ਬਾਬਾ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਰਦੇਸ ਗਵਨ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਇਸਦੇ ਪਿਤਾ ਸ: ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲ, ਇਕ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦਾਦਾ ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ "ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ" ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮੋਢਿਓਂ ਫੜ ਲਿਆ : ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ਸਰੀਰ ਕੰਬਣ ਕਿਉਂ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ? ਹੋਰ ਦੇ ਹੋਰ ਹੋ ਗਏ ਓ?

ਦਾਦਾ ਜੀ ਬੋਲੇ : ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘਾ, ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਿਨ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇ, ਉਹੋ ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ। ਚੇਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਹੋਰ ਦੇ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਰਾਹੇ ਪਿਆ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸੁਖੀ ਸਾਂ। ਉਹ ਬਚਨ ਸੁਣਾ ਕੇ ਮੈਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ।

੮ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੭੮, ਐਤਵਾਰ
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਮੈਂ ਕੱਲ ਪਿੰਡ ਚੁਟਾਲਾ ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ। ਦੋ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਨਾ ਸੁਖਦਾਈ ਰਹੇਗਾ। ੮ ਵਜੇ ਦੀ ਬੱਸ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਲੀਓਂ ਲਈ ਸੀ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸ: ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਲ ਐਸ.ਆਈ. ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਲੜਕਾ ਹੈ (ਮੇਰੇ ਥਿੰਦੀ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਪੱਗ ਵਟ ਭਾਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ)। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਬਿਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਹੁਣ ਕੁਝ ਸਵਸਥ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਜ ਲਿਖ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਬੱਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ : ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੁਛ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੀ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕੁਛ ਹੋ ਗਿਐ? ਪ੍ਰਾਂਤ ਅਤੇ ਦੇਸ ਦਾ ਅਮਨ ਕਿਉਂ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ?...ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਹਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਲੱਗਾ 'ਜ਼ੋਰ' ਵੇਖਕੇ ਅਖਬਾਰ ਲੈਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਡਰਾਉਣੇ ਦੈਂਤ ਬਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਕੂੜ ਕੁਸੱਤ ਦਾ ਕੀ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲੇਗਾ?

ਇਹ ਠਾਣੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਅਪੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਯਥਾਯੋਗ ਹਾਲਾਤ ਸਮਝਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਵੈਦ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ

ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਇਕ ਹੈੱਡ ਕਾਨਸਟੇਬਲ ਸ: ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਬਾਹੀਏ ਵਾਲਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਬਾਬਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਵੈਦ ਬਰਨਾਲਾ ਦਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਸੁਣਾਇਆ। ਇਹ ਵੈਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਨ। ਸ: ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਿਆ :

"ਬਾਬਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਵੈਦ ਬਰਨਾਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਸਨ। ਚੁਟਕੀ ਦਵਾਈ ਦੀ ਅਸਾਧ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਵਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ, ਮਗਰੋਂ, ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਆਇਆ, ਉਦੋਂ ਉਹ ੧੦੦ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਦੀ ਆਯੂ ਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਹਫਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਭਣੇਵੇਂ ਜੰਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾਕੇ ਆਖਿਓ ਨੇ: ਜੰਗਾ ਸਿੰਘ, ਹਫਤੇ ਕੁ ਤਕ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਹੁਣ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ੫੦੦੦/- ਨਕਦ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤੂੰ ਅਪਣੇ

ਕੋਲ ਲੈ ਜਾ। ਵੱਡੇ (ਲਾਲ ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਉਜਾੜ ਦੇਵੇਗਾ। ਛੋਟੇ, (ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀ) ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਦੇ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤੂੰ ਹੀ ਕੋਲ ਰੱਖ। ਤਿੰਨ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਹੀ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ, ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ, ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੇਖਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਭਲਾ ਮਾਣਸ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੈਂ। ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਤੇਰੀ ਸਪੁਰਦਾਰੀ ਵਿਚ ਹਨ, ਧਿਆਨ ਰਖੀਂ। ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਂਹ-ਨੁਕਰ ਕੀਤੀ ਪਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀ ਨੇ ਸੈਣਤ ਮਾਰ ਦਿਤੀ ਤੇ ਰਕਮ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲੈ ਲਈ।

"ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਗੋਤ ਦਾ ਢਿਲੋਂ, (ਪਿੰਡ ਕਾਨ੍ਹੇ ਕੇ, ਬਰਨਾਲੇ ਤੋਂ ੧੦ ਕੁ ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ) ਆ ਗਿਆ। ਸੱਤ ਕੁ ਦਿਨ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਸ ਘਰ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਗੂੜ੍ਹ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਏ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਜੱਟ ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਪਰਵਾਰ ਬੜੇ ਇਕਸੁਰ ਸਨ।

"ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਲੈਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਕ-ਸਨਬੰਧੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜੁੜ ਗਏ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਪੁੱਛੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ: ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ, ਮੇਰਾ ਮਰੇ ਦਾ ਪਾਠ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸਵਾਸ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

"ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਹੁਣ, ਅੰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਪਾਸ ਰੱਖਣ। ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ, ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਦੇਣ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਹਿਆ: ਚੰਗਾ ਹੁਣ ਚਲਾ ਜਾਹ, ਮੈਂ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਆ ਜਾਈਂ।

"ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਆਇਆ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੀਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅੱਖਾਂ। ਦੈਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ਮੁਖੜੇ ਤੇ। ਪਾਠ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੋਲੇ: ਥੋੜੀ ਕੁ ਫਿੱਕੀ ਚਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆ। ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਅੱਧੀ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਘੁਟਾਂ ਆਪਣੇ ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੇ ਬਾਟੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਪੀ ਲਈ। ਫੇਰ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਉਠਕੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਕੇ, ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਿੱਟੀ ਚੱਦਰ ਲੈ ਆਵੇ। ਚਾਦਰ ਲੈ ਕੇ ਪੁਛਿਓ ਨੇ: ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਵਕਤ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ?

"ਜੀ ਚਾਰ ਵਜੇ ਨੇ, ਤੜਕਾ ਹੈ।"

"ਅਤੇ ਚੱਦਰ ਵਲੇਟ ਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਸਉਂ ਗਏ!"

ਸ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਵੈਦ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਵੈਦਗੀ ਦੀ ਡਬਲ ਐਮ.ਏ.! ਸਿਆਣਾ, ਉਦਾਰ ਅਤੇ ਮਿਲਣਸਾਰ। ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਚਾਅ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁਜਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਨ ਵਾਲਾ ਸ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਸ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਰਖਿਆ ਲਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਉਸ ਦੀ ਕੋਠੀ ਤੇ ਤਾਈਨਾਤ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਸ. ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਬਣ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਪਰ ਵੱਢੀ ਚੱਟੀ ਦੇ ਲਾਗਿਓਂ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦਾ!

੯ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੭੮, ਸੋਮਵਾਰ

ਚੁਟਾਲਾ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹੋਂ ੯ ਵਜੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬਸ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਛਾਂ ਦਾਰ ਸੜਕਾਂ ਵਿਚ ਬਸ ਘੂਕਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਖਰੜ, ਰੋਪੜ ਤੇ ਫਿਰ ਸਤਿਲੁਜ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਰ-ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਦੇ ਕੰਢੇ-ਕੰਢੇ ਸਫੈਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਬਲਾਚੋਰ ਦੇ ਮੋੜ ਤੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਨੂੰ ਸੇਧ ਲਈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਿਆ ਦੀ ਬੇਟ ਦੀ ਨੇੜਤਾ, ਫਿਰ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਬੇਰੌਣਕ ਹਰਿਆਲੀ। ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਕੁਝ ਵਧੀਆ ਖੇਤ—ਕਮਾਦ, ਝੋਨਾ, ਚਰੀ ਆਦਿ—ਚੋਅ ਅਤੇ ਚੋਆਂ ਮਾਰੀ ਧਰਤੀ। ਚੋਆਂ ਦੁਆਲੇ ਝਾੜ ਝੰਖਾੜ ਤੇ ਟਾਹਲੀਆਂ ਦੇ ਜੰਗਲ। ਅਜਿਹੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ, ਮਾਹਲਪੁਰੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਪੁਜਾ।

ਜਥੇਦਾਰ ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ

ਬਸ ਅਗਿਓਂ ਉਤਰ, ਅੱਡੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜਥੇਦਾਰ ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਡੇਰੇ ਲਾਏ। ਅਗੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਭੀੜ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜਥੇਦਾਰ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭੋਗ ਤੇ ਚੁਟਾਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਸਮੁਚੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰ ਕਢਵੇਂ। ਬਿਨਾ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਮੁਗਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਜ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਉਹਨਾਂ ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਨਾਮ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਥੇਦਾਰ ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਰੌਣਕ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਦਦਿਆਲ, ਜ਼ਿ: ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਜਥੇਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਕਕੜ ਸੰਤ ਨਗਰ (ਸਰਸਾ), ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼

ਸਿੰਘ, ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਨਗਰ, ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਘਰਜਾਖੀਆ, ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ (ਸਰਸਾ), ਸੰਤ ਸੁਚਾ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ, ਸਮੇਤ ਪਤਨੀ ਜਥੇਦਾਰ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਜਥੇਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੱਧਰੀ, ਸੰਤ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗਲੇਵਾਲ ਭਗਤਾਂ ਆਦਿ। ਇਹ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਛਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਥੇਦਾਰ ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦੇ ਘਰੋਂ ਬੀਬੀ ਅਵਤਾਰ ਕੌਰ, ਉਹਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਲੰਗਰ ਕਰਦੀਆਂ, ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਦੀਆਂ, ਛਕਾਂਦੀਆਂ ਲੁੜੀਂਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

੨-੫੦ ਵਜੇ ਜਦੋਂ ਚਟਾਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬਸ ਤੇ ਚੜੇ ਤਾਂ ਗੱਡੀ ਦੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਚਿੱਟੇ ਲੀੜਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ। ਸਫੈਦ ਬਸਤਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਬਹਾਰ ਸੀ ਗਡੀ ਵਿਚ। ਸਬਬ ਨਾਲ ਇਸ ਬਸ ਦਾ ਖਲੋਣਾ ਵੀ ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਦੀ-ਦੀਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ।

ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ ਅਕਾਲੀ ਪਰਵਾਰ ਚੋਂ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਣਿਆ। ਸਭ ਵਿਰੋਧਤਾਵਾਂ ਤੇ ਮਾਲੀ ਔਕੜਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਡਟਿਆ ਰਿਹਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਮਾਲੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਵੇਖ, ਸੰਤ ਤਰਨ ਸਿੰਘ ਵਹਿਮੀ, ਕਰਤਾ ਜੱਸ ਜੀਵਨ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਰਕਮ ਉਧਾਰੀ ਦੇ ਕੇ ਮਕਾਨ ਖਰੀਦ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਿਧਰ 'ਹੁਕਮ' ਹੋਵੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਪ੍ਰੈਸ ਤਾਂ ਵੇਚ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਖਰਾਦ ਲਾਉਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹਨ।

ਚਟਾਲਾ

ਸੰਤ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ

ਸੰਤ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ੧੭-ਓ, ਜ਼ਿ: ਗੰਗਾ ਨਗਰ, ਰਾਜਸਥਾਨ, ਵਾਲੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਡੇ ਭਰਾ ਸ. ਸੂਰਤਾ ਸਿੰਘ ਵਲ ਸੰਤ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਦੀ ਲੜਕੀ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸ. ਸੂਰਤਾ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਟਾਲੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸੰਤ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ (ਸਰਸਾ) ਵਲ ਦੂਜੀ ਲੜਕੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।

ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੋਂ ਬੁਲ੍ਹੋਵਾਲ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਪੱਧਰੀ, ਕਮਾਦ, ਝੋਨੇ, ਚਰ੍ਹੀਆ ਵਧੀਆ, ਅੰਬ ਬਹੁਤਾਤ ਵਿਚ। ਅਗੇ, ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਲ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਿਸਮ ਸਧਾਰਣ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਬੇਧਿਆਨੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਚੋਅ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਨ।

ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਚਾਰ ਵਜੇ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਚੁਟਾਲੇ ਪੁਜੇ। ਜ਼ਥੇਦਾਰ ਜੀ ਦੇ ਫਰਜ਼ੰਦ ਸ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਈ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਬੈਠਣ-ਉਠਣ ਲਈ ਯੋਗ ਸਥਾਨ ਦਿਤੇ। ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ੨੪ ਸਤੰਬਰ ੧੯੭੮ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਲੋਕ ਵਿਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ।

ਸਮੁੱਚੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦਾ ਸਾਰ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਹੈ:

ਜਥੇਦਾਰ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ੮੮ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਭੋਗ ਕੇ ਗੁਜ਼ਰੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਚੰਗਾ ਭਾਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਢੇ ਛੇ ਫੁਟ ਕੱਦ ਸੀ। ਆਵਾਜ਼ ਏਨੀ ਸੁਰੀਲੀ, ਤਕੜੀ ਤੇ ਦਮਦਾਰ ਸੀ ਕਿ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ। ੫੦ ਸਾਲ ਤਕ ਲਗਾਤਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੱਲੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ। ਲੋਕ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਆਪ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦੇ। ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਬਣੇ। ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਗਾਤਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਰਹੇ। ਨਿਰੋਲ ਗੁਰਮਤ ਪਰਚਾਰ ਹੀ ਆਪ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਸੀ।

ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਲੜਕੇ ਹਨ। ਵਡਾ ਸ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਛੋਟਾ ਸ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਛੇ ਲੜਕੀਆ ਹਨ। ਵੱਡੀ ਲੜਕੀ ਨੇ ਵਿਧਵਾ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਵਿਆਹੇ ਜਾਣਾ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਵੀ ਪੇਕੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਢਾਈ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕਠਿਆਂ ਕੀਤਾ। ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸਨ। ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਛੋਟੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦੋ ਹਿਸੇ ਸਨ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਇਕੋ ਭਾਗ ਸੀ, ੨। ਏਕੜ। ਹੁਣ ਦੋਵੇਂ ਪਰਵਾਰ ਸਾਂਝੀ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਕਿ ਘਰੋਂ ਵੀ ਸਾਂਝ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਸੁਖ ਪੂਰਵਕ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕਦੇ ਕਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ ਪੋਤੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ: ਮੇਰੇ ਗੁਜ਼ਰੇ ਤੇ ਦੇਸੀ ਘਿਉ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕਰਨਾ। ਢੋਲਕ ਛੈਣੇ ਵਜਾ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜਦਿਆਂ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲੈ ਜਾਣਾ। ਮੇਰੇ ਪਿਛੋ ਰੋਣਾ ਅਸਲੋਂ ਨਾ ਮੇਰੇ ਨਮਿਤ ਪਾਠ ਕਿਸੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਵਾਣਾ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਹਨੂੰ ਇਕ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਵਰਕਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਟਿੱਚਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਉੜਾ ਦੇਵੇਗਾ ਸੋ 'ਇਨ ਡਾਇਰੈਕਟ' ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਹ ਵੀ

ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਕਿ ਘਰ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਵਡੀਆਂ ਤੇ ਸੁਕੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਐਵੇਂ ਨਾ ਚੁਕਾਈ ਜਾਵੇ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

੨੪ ਸਤੰਬਰ ੧੯੭੮, ਐਤਵਾਰ, ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਬੁਲ੍ਹੋਵਾਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬੱਸ ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਅਪਣੀ ਸਿਹਤ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਗੋਲੀ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵੀ ਦੇ ਗਿਆ ਕਿ ੨੬-੨੭ ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਮੁਕੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਮਦ ਹੈ। ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਮੇਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਗੋਲੀ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ, ੬ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ, ਬੁਲ੍ਹੋਵਾਲ ਜਾਣੋਂ ਰੋਕਿਆ : ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਜਦੋਂ ਜੀ ਕਰੇ ਬੁਲ੍ਹੋਵਾਲ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਪਰ ਗੋਲੀ ਬਦਲੇ ਹੀ ਕੀ ਜਾਣਾ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਲਿਆ ਦਿਆਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਏਥੇ ਰਹੋ।

ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਕੇਰੀਆਂ ਆਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ੨੬-੨੭ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਜਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਦੋ ਨਿੰਬੂਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕੰਜਵੀ ਛਕਾ ਦਿਤੀ। ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ: ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਿਆ : ਉਹਨਾਂ ਆਪ ਲਉਢੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਰੋਟੀ ਮੈਨੂੰ ਘਲਵਾਈ। ਦੁਪਹਿਰੇ ਪੱਟਾਂ ਤੇ ਰਖਕੇ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਵਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣੀਆਂ। ਪੌਣੇ ਅੱਠ ਵਜੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਹਾਜਤ ਹੋਈ। ਆਪ ਗੜਵਾ ਫੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਗਏ। ਕਾਇਆਂ ਸਾਧੀ। ਵਾਪਸ ਆਕੇ ਮੰਜੇ ਪਾਸ ਜਾ ਬੈਠਣ ਹੀ ਲਗੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੰਜਾ ਜ਼ਰਾ ਪਿਛਾਂਹ ਸੀ। ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਾਕੇ ਘੁਟਣਾ ਨਪਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਪਰ ਪ੍ਰਾਣ ਪੰਖੇਰੂ ਤਾਂ ਉਡ ਚੁਕੇ ਸਨ।

ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੁਕੇਰੀਆਂ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਭੇਜੀ ਅਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸੰਗਤ ਵੀ ਸਸਕਾਰ ਸਮੇਂ ਆ ਸਕੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਦੌਰੇ ਦੇ ਪੀਚਵੇਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਾਰਨ ਮਜਬੂਰ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ੫-੭ ਸਰੀਰ ਫੌਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਓ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿਓ। ਉੱਚਾ, ਲੰਮਾ, ਸਾਂਵਲਾ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗਲੇਡੂ ਭਰ ਕੇ ਬੋਲਿਆ : ਜਥੇਦਾਰ ਜਿਸ ਸਮਾਜ ਲਈ ੫੦ ਸਾਲ ਤਕ ਬਾਹਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੋਕਾ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਹਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੇ ਅਸਾਂ ੩ ਵਜਾ ਦਿਤੇ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲਗ ਚੁਕਾ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਕੁਛ ਸਰੀਰ ਭੇਜਣੇ ਹਨ।...ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ੪-੫ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਹੀ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਸਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਦੀ ਗੈਰ-ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ। ਉਹਦਾ ਉਤਰ ਸੁਣਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਖ਼ਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਏ। ਉਹ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਲਗਾ। ਬਚਨ ਹੋਇਆ : ਮਾਫ਼ੀ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜਾਕੇ ਮੰਗੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਆਪ ਝੂਠੇ ਪਏ ਜੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਝੂਠਿਆਂ ਪਾਇਆ ਜੇ। ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੱਧਰੀ ਵਾਲੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤਾ : ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਚਟਾਲੇ ਜਾਕੇ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਵੀ ਖਿਮਾ ਮੰਗਣੀ।

ਅੱਜ ਫਿਰ, ਸੰਤਾਂ ਨਮਿਤ ਸਾਥ ਸੰਗਤ ਇਕਤਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਗੇ। ਰਾਤ ਤੱਕ ੦-੩੫ ਸਰੀਰ ਹੋਰ ਪੁਜ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਮੇਂ ਚੁਟਾਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ।

ਪਿੰਡਾਲ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਥੇਦਾਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਭੜੋਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਥੇਦਾਰ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਲਾਇਲਪੁਰ ਦੇ ਏਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਰਾਤੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫੇਰ ਜਥੇਦਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਕੱਕੜ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੱਧਰੀ ਨੇ ਹੱਲੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ।

ਜਥੇਦਾਰ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੋਂ ਆਣ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਕਾਨੇਰ ਵਿਚ ਰਹੇ ਫੇਰ ੧੯੫੦ ਵਿਚ ਚੁਟਾਲੇ— ਅਤਿ ਪਛੜੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆ ਵਸੇ। ਇਲਾਕਾ ਬੀਬਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਸਦਾ ਹੀ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਰੜਕਦਾ ਰਿਹਾ।

ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਸਮੇਂ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਵਰਤੀ ਗਈ ਅਸਾਵਧਾਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਸਕੱਤਰ ਸੰਤ ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ: ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮਦਾਰੀਏ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਹਿਤ ੧੦ ਅਕਤੂਬਰ ਦਾ ਦਿਨ ਮਿਥਿਆ। ਅਤੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਸੰਤ ਰਾਮ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ......

(ਚਲਦਾ)

ਪਤੀਕਿਆ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਖਸੀਅਤ ਏਨੀ ਮਹਾਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੇਰੈ ਵਰਗੇ ਨਿਮਾਣੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਕਲਮ ਲਿਖਣ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿਛੋਂ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਤੇ ਰਜਵਾੜਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਜੀ ਸਵਾਰਥਾਂ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਦੇਸ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਬੜੀ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਚੀ ਸੁਚੀ ਅਣਖੀਲੀ ਰੂਹ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਸਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਧਰਮ, ਕਰਮ, ਨੇਕੀ, ਸ਼ੁਭ ਅਚਾਰ, ਸ਼ੁਭਵਿਚਾਰ, ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਿਮਰਨ, ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨਾ ਵੰਡ ਛਕਣ ਅਤੇ ਭੈ ਕਾਹੂ ਕੋ ਦੇਤ ਨਾ, ਨਾ ਭੈ ਮਾਣਤ ਆਨ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ। ਸਵਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮਹਾਨ ਸਪੂਤ ਸਨ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਰੁਧ ਸਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮਿਲਵਰਤਣ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਚਲਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਈਆਂ ਵਲੋਂ ਪਾਇਆ ਹਿਸਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੁਤੀ ਹੋਈ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਿਆ ਤੇ ਜਗਾਇਆ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਦਕੀ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਖੜ੍ਹਕੇ ਸਾਡਾ ਸਭਨਾ ਦਾ ਸਿਰ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ ਬੜੇ ਦੁਖ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਜ਼ਦੀ ਦੇ ਸੰਗਰਾਮ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾਂ ਪੂਰਾ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ ਵਲੋਂ ਵਿਦਵਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਖੋਜੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਮੈਂਬਰ ਸ੍ਰੀ ਹੰਸਪਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਢੁਕਵੀਂ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਇਸ ਜ਼ਹਿਰ ਭਰੇ ਫਿਰਕੂ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਗ ਜ਼ੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵਲੋਂ ਗਊ ਗਰੀਬ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਦਿਤੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਆਪਸੀ ਸਦਭਾਵਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬਨਾਉਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਸਾਥਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਗਿਆਨੀ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜ਼ੀ (ਲਾਹੌਰ ਵਾਲੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਰਮ-ਯੋਗੀ ਦੀ ਸਿਮਰਤੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ "ਵਰਿਆਮ" ਰਾਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਚਾਨਣ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ।

ਕੁਲਵੰਤ ਜਗਰਾਓਂ
ਲੁਧਿਆਣਾ

੧੨ ਮਈ ੧੯੮੭ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ
ਜਨਮ ਦਿਵਸ ਤੇ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸ਼ਹਿਰ

—ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ (ਜੀਆ ਨੱਥਾ)

(ਗੁਰੂ) ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਆਏ, ਇਥੋਂ ਦੇ ਹੋਕੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਉਹ ਕੁੜਮਾਚਾਰੀ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਲਾਜ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸਚੇ ਦਿਲੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਆਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਜਲ ਦੀ ਗਾਗਰ ਲਿਆਕੇ ਉਹਨਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਰਦੁਆਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਰੀਤਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਜੋ ਕੋਈ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕੀਤੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਭ ਨਿਰਾਰਥਕ ਹਨ। ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਆਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲੱਕੜਾਂ ਲਿਆਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਦੇ ਜੂਠੇ ਬਰਤਨ ਸਾਫ ਕਰਦੇ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਗੁਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਜਲ ਦੀ ਗਾਗਰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰ ਘਰ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸੋਝੀ ਤੀਬਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਲਗੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਕੋਲ ਗੋਂਦਾ ਮਰਵਾਹਾ ਖਤਰੀ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਖਿਆਸ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪੱਤਣ ਨੇੜੇ ਇਕ ਨਗਰ ਵਸਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹਰ ਵਾਰ ਪ੍ਰੇਤ ਆਤਮਾਵਾਂ ਉਸ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਉਥੇ ਨਗਰ ਵਸਾ ਲੈਣ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਪੁਤਰ ਦਾਸੂ ਨੂੰ ਗੋਂਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਪਰ ਦਾਸੂ ਨੇ ਅਗੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ :

ਸੁਨਿਕੈ ਕਹਤਿ ਭਯੋ ਨਹੀਂ ਜਾਊਂ।
ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਮਹਿ ਕ੍ਯੋਂ ਬਸਾਊਂ।
ਹਮਰੋ ਗ੍ਰਾਮ ਖਡੂਰ ਰਹਿਨ ਕੋ।
ਇਸ ਕੋ ਤਯਾਗ ਤਿਜਾਉਂ ਤਿਹ ਨਾਕੋ।
(ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੰਨਾ ੧੩੯੦)

ਦਾਸੂ ਜੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਾਤੂ ਜੀ ਛੋਟੇ ਸਪੁਤਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਸਨੇ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ :

ਸੁਨਹੁ ਪਿਤਾ ਜੀ ਬਸਹਿ ਖਡੂਰ।
ਤਹਾਂ ਜਾਨਿਕੀ ਕੌਨ ਜਰੂਰ।
(ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੧੩੯੦)

ਸਪੁਤਰਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੋਂਦੇ ਨਾਲ ਨਿਸਚਤ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਨਗਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਈ ਕਰ ਆਉਣ। ਅਜੇ ਇਹ ਵਾਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੋਂਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ :—

ਮੁਖ ਤੇ ਅਖਯਰ ਨਿਕਸੇ ਆਧੇ।
ਮੁਨਤਿਆਰ ਹੋਯਹੁ ਕਟ ਬਾਂਧੇ।
(ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੧੩੯੧)

ਤਰੀਖੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕਨ੍ਹਈਆ ਲਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੋਟੀ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਸੋਟੀ ਨਾਲ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾਏਗਾ, ਉਥੋਂ ਤਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੋਂਦਾ ਮਰਵਾਹਾ ਦੀ ਦੱਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਸੋਟੀ ਨਾਲ ਲਾਈਨ ਲਗਾ ਦਿਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਤ ਆਤਮਾਵਾਂ ਉਥੋਂ ਦੌੜ ਗਈਆਂ। ਨਗਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲਾ ਇਲਾਕਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪੱਤਣ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਥੋਂ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਲਾਹੌਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਰਨੈਲੀ ਸੜਕ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਸੀ। ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਵਪਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਸਵਾਰ ਵੀ ਇਥੇ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਚਰਨ ਪਾਏ ਸਨ। ਐਮ.ਏ. ਮੈਕਾਲਿਫ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜਗਤ ਉਧਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਧਰ ਵੀ ਆਏ ਤਾਂ ਨੇੜੇ ਕਿਸੇ ਬਸਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬਿਸਰਾਮ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿਤਾ। ਅਖੀਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਜਗਾ ਤੇ ਇਕ ਕੋਹੜੀ ਦੀ ਝੁਗੀ ਵਿਚ ਰਾਤ ਬਿਸਰਾਮ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਰੋਗੀ ਦਾ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਵਿਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣੇਗੀ।

੧੫੫੨ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ (ਗੁਰੂ) ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਗਦੀ ਦੇ ਵਾਰਸ ਵਜੋਂ ਯੋਗ ਦੇਖਕੇ ਗੁਰਗਦੀ ਬਖਸ਼ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਅਗੋਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ

ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਹੀ ਟਿਕ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਥੇ ਆਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਤੋਰੀ ਅਤੇ ਸਭ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕੇ। ਗੁਰੂਜੀ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ ਬਉਲੀ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਸੋਚੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਮੇਵੜੇ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਅਸੂ ਵਦੀ ਦਸਵੀਂ (੫ ਸਤੰਬਰ) ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਪੁਰਬ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਪਹੁੰਚਣ। ਇਹ ਵਾਕਿਆਤ ੧੫੫੯ ਈਸਵੀ ਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਦਿਨ ਬਾਉਲੀ ਦਾ ਟੱਕ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਸੰਗਤਾਂ ਚਾਓ ਤੇ ਉਮਾਹ ਨਾਲ ਬਾਉਲੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਗੀਆਂ।

ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਭੀ ਬੜੇ ਚਾਉ ਨਾਲ ਸਿਰ ਤੇ ਟੋਕਰੀ ਉਠਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਬਲ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁਟੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਸੇਵਾਂ ਨਾਮ ਦੀ ਮਾਈ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦੌਰਾਨ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਗਈ। ਜਦ ਉਹ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਠਹਿਰਕੇ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ ਉਪਰ ਨੂੰ ਉਠਾਉਂਦੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਥਕੇਵਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਈ ਬਾਂਹ ਉਪਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਬਾਂਹ ਉਪਰ ਉਠਾਉਂਦੀ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੁਛ ਹੀ ਲਿਆ। ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਛੋਟਾ ਬਾਲ ਕਾਬਲ ਵਿਖੇ ਪੰਘੂੜੇ ਵਿਚ ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਦ ਪੰਘੂੜਾ ਹਿਲਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਹੀ ਠਹਿਰੀ ਹੋਈ ਬਾਂਹ ਉਚੀ ਕਰਕੇ ਪੰਘੂੜਾ ਹਿਲਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਪਰ ਜਦ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਟੋਕਰੀ ਰਖਕੇ ਬਾਉਲੀ ਦੀ ਕਾਰਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਡਿਠਾ ਤਾਂ ਤੈਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ, ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਵਲ ਤੱਕਕੇ ਮੁਸਕਰਾਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਦੇਵ ਲੋਕ ਦਾ ਛਤਰ ਸਿਰ ਤੇ ਸਜਾਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਚਿਤੌੜ ਦੇ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਅਖ਼ੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸਰ ਹੋਣ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਕੜ ਟੂਟੇ ਗੜ ਛੂਟੇ" ਭਾਵ ਜਿਸ ਦਿਨ ਬਾਉਲੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਆਇਆ, ਉਸ ਦਿਨ ਹੀ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸਰ ਹੋਇਆ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਸਰਾਸਰ ਭੁਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਉਲੀ ਦੀ ਕੜ ਟੁਟਣ ਨਾਲ ਚਿਤੌੜ ਦੇ ਕਿਲੇ ਦਾ ਫਤਹ ਹੋਣਾ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਚਿਤੌੜ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ੧੫੬੭ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਫਤਿਹ ਹੋਇਆ ਪਰ ਬਉਲੀ ਦਾ ਕੜ ੧੫੬੧ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਟੁਟਿਆ ਸੀ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਇਕ ਅਲਮਾਰੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਅਲਮਾਰੀ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਜੋਗੀ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸਨੇ ਸੁਆਸ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਚੜ੍ਹਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਮਾਲਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸੁਆਸ ਉਤਰੇ ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿਤਾਂ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਉਪਰ "ਗੁਰੂ ਕੀ ਗੋਲਕ" ਬਣਾਈ ਜਾਏ। ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿਬਰ ਪੁਸਤਕ "ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਸਾਂ ਕਾ" ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :—

ਖੋਦਤਿ ਖੋਦਤਿ ਦੂਰ ਹੀ ਗਏ।
ਪਾਣੀ ਮੂਲ ਨ ਨਿਕਸਤਿ ਭਏ।
ਆਗੇ ਨਿਕਸਾ ਇਕ ਦਰਵਾਜਾ।
ਕੀਤਾ ਹੋਆ ਬੰਦ ਤਾਕ ਦੋ ਸਾਜਾ। ੫੫।
ਸਿਖਾਂ ਆਇ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ।
ਜੀ ਨਿਕਲੀ ਤਾਕੀ ਲਗੇ ਤਾਕ ਤਾਸ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਖੋਲਕੇ ਦੇਖੋ ਕੀ ਹੈ ਅੰਦਰਿ।
ਵਿਚਿ ਪਤਾਲ ਜੋ ਚੜਿਆ ਮੰਦਰ। ੫੬।
ਖੋਲੀ ਤਾਕੀ ਡਿਠਾ ਤਾਸ।
ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰ ਸੁਆਸ ਚੜੇ ਬੈਠਾ ਤਪਾਸ।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਇਸ ਨੂੰ ਮਲਦਨ ਕਰੋ।
ਲੌਂਗ, ਤੇਲ ਕਸਤੂਰੀ ਗਿਰਦੇ ਹੁਈ ਧਰੋ। ੫੭।
ਤੈਸੇ ਹੀ ਮਲਦਨ ਤਨੁ ਕਰੀ।
ਸਰਦੀ ਸੀਤਲ ਦਾਸ ਪਰਹਰੀ।

ਉਤਰੇ ਸਾਸ ਤਿਨ ਬੈਨ ਉਚਾਰੇ।
ਰਾਮ ਰਾਵਨ ਹੈਂ ਜੁਧੁ ਕੈ ਜੀਤੇ ਕੈ ਹਾਰੇ। ੫੮।
ਕਿਸੀ ਸਿਖ ਤਹਾਂ ਐਸੇ ਉਚਾਰਾ।
ਲਗਾ ਹੈ ਜੁਧੁ ਨਾ ਕੋਈ ਜੀਤਾ ਨ ਕੋਈ ਹਾਰਾ।
ਪੁਨ ਸੁਆਸ ਤਿਨ ਦਸਵੇਂ ਖੰਡ ਚਾੜੇ।
ਐਸੇ ਬਚਨ ਸੁਣੇ ਤਿਨ ਮਾੜੇ।। ੫੯।
ਨਹੀ ਮਲੂਮ ਕਉਨ ਤਪਸੀ ਸੋ ਆਹਾ।
ਸਾਹਿਬ ਬਚਨੁ ਕੀਤਾ ਐਸੇ ਤਿਨਕੋ ਕਹਨਾ ਨਾਹਾ।
ਬਹੁੜ ਮਿਟੀ ਪਾਇ ਦਾਬ ਵਹੁ ਦੀਨਾ।
ਤਾਂ ਕੇ ਸੀਸੁ ਪਰ ਹਰਿਮੰਦਰਿ ਕੀਨਾ। ੬੦।
ਤਾਂ ਕੇ ਸੀਸੁ ਪਰ ਪੈਰ ਨਾ ਧਰਨਾ।
ਤਰਾਂ ਠਹਰਾਈ ਪੂਜਾ ਕੀ ਧਰਨਾ।
ਗੋਲਕ ਪੜੇ ਅਰੁ ਪੈਰ ਨਾ ਆਵੈ।
ਅਦਬ ਤਪਸੀ ਕਾ ਨਹੀ ਜਾਵੇ। ੬੧।

ਜਦੋਂ ਬਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖੋਦਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਪੱਥਰ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨੇੜੇ ਖੜੇ ਇਕ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਹਥੌੜਾ ਲੈਕੇ ਵਿਚ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹਥੌੜੇ ਨਾਲ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਭੰਨੇ। ਜਦ ਸਿਖ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹਥੌੜਾ ਪੱਥਰ ਉਤੇ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਪੱਥਰ ਟੁਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸਿਖ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਿਖ ਦੀ ਮਾਤਾ ਵਰਲਾਪ ਕਰਨ ਲਗੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁਤਰ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਸਿਖ ਦਾ ਕੀ ਨਾਉਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਕਿ ਨਾਮ ਮਾਣਕ ਚੰਦ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਦੀ ਮਾਣਕ ਵੀ ਡੁੱਬਦੇ ਹਨ ਇੰਨਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੇ ਉਛਾਲੇ ਨਾਲ ਮਾਣਕ ਚੰਦ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ "ਜੀਵੜਾ" ਦਾ ਵਰ ਦਿਤਾ:—

ਆਇ ਗੁਰੂ ਤੀਸਰ ਜੁਗੀਸਰ ਕੇ ਪਾਦ ਕੰਜ।
ਮਹੇ ਤਥਿ ਮਾਣਕ ਨੈ ਦੁਖ ਭੰਜ ਪਾਵਨੋ।
ਤਾਹਿ ਸੀਸ ਧਾਰਿ ਹਾਥ ਕਹਯੋ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਥ।
ਜੀਵੜ ਤੂੰ ਥੀਵੜ ਸੁਖੀਵਤ ਅਗਾਵਨੋ।
(ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ: ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੬੦੫)

ਬਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਉਨਤੀ ਕਰਨ ਲਗਾ। ਹੁਣ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਇਹੋ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੋਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾ ਨੂੰ ਉਹੋ ਹੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੋਣ ਲਗੀ ਜੋ ਕਦੀ ਹਰਦੁਆਰ ਜਾ ਕੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਗੁਰਦੋਖੀ ਤਾਂ ਚੁਪ ਹੋਏ ਹੀ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਮੌਤ ਵੀ ਡਰਨ ਲਗ ਪਈ। ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨੌਜੁਆਨ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮੌਤ ਆਉਣ ਤੋਂ ਸੰਗਦੀ ਅਤੇ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਦਾ ਮਰਨਾ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਰੋਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸਿਖ ਨੂੰ ਉਸ ਤਰਫ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪਤਾ ਕਰੇ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਸਿਖ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਤੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਮਾਈ ਰੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਬੁਢਾਪੇ ਦਾ ਆਸਰਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਕੇ ਸੋਚਵਾਨ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਅ ਭਵਿਖਤ ਕਾਲ ਵਿਚ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਚ ਨਾਂਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜੁਆਨ ਪੁਤਰ ਮਰੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾਂਹ ਹੀ ਕੋਈ ਜੁਆਨ ਨਾਰ ਵਿਧਵਾ ਹੋਵੇਗੀ:

ਨਰ ਤ੍ਰਿਯ ਮ੍ਰਿਤਕ ਹੋਇ ਕਬਿ ਨਾਹੀ।
ਜਬ ਲਗ ਤਨ ਧਰ ਹਮ ਪੁਰ ਮਾਂਹੀ।
ਜਮੁ ਕੋ ਠਾਕ ਦਿਯੋ ਤਿਸ ਕਾਲ।
ਜੋ ਸਭ ਜੀਵਨ ਕਰਤੋ ਕਾਲ।
(ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੰਨਾ ੧੬੦੨)

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਤੀਸਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਪੰਜ ਭੌਤਕ ਸਰੀਰ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਭਵਿਖਬਾਣੀ ਕਾਇਮ ਰਹੀ। ਜਦ ਲੋਕਾਈ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਭਵਿਖਬਾਣੀ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਉਸਾਰ ਲਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਇਕ ਚਹਿਲ ਪਹਿਲ ਵਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:—

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹਵੇਲੀ ਸਾਹਿਬ:—

ਇਥੇ ਤੀਸਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਜੀ ਦਾ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨ ਸੀ। ਇਥੇ ਆਪ ਜੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਥੇ ਹੀ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ, ਪਾਲਕੀ, ਥੰਮ ਸਾਹਿਬ, ਤੇਈਏ ਤਾਪ ਦੀ ਕੋਠੜੀ, ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦਾ ਚੁਲ੍ਹਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਦੇ ਸਥਾਨ ਵੀ ਹਨ। ਇਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਪਾਲਕੀ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਮੰਗਵਾਈਆਂ ਸਨ। ਬਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰਿਆਈ ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਉਹ ਕੋਠੜੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ

ਜੀ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਡਿਉਢੀ ੧੮ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਫਰੀਦਕੋਟ ਨੇ ਬਣਵਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੀਸਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਚੋਲਾ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

੨. ਖੂਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦਾ :

ਇਹ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਚੌਥੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਲ ਦੀ ਇਕ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾਂ ਹੈ।

੩. ਅਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਅਸਥਾਨ :

ਅਨੰਦ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਤੇ ਬਾਬਾ ਮੋਹਰੀ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ ਬਜਾਰ ਵਿਚ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਉਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਪਾਸ ਸਸਰਾਮ ਜੀ ਵਾਲੀਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਕਲ ਮਹਲਾ ਛਪੜ ਬੰਦੀਆਂ (ਪਟਿਆਲਾ) ਵਿਖੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹਰ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਪੋਥੀ ਅਜਕਲ ਮੰਡੀ ਦਾਰਾਪੁਰ (ਉੜਮੁੜ ਟਾਂਡਾ, ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਦੇ ਬਾਬਾ ਦਲੀਪ ਪਾਸ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹਰ ਸੰਗਰਾਂਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਵਾਚਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

੪. ਮੋਹਨ ਜੀ ਦਾ ਚੁਬਾਰਾ :

ਬਾਬਾ ਮੋਹਨ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਹਵੇਲੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਾਤੇ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਲੈਣ ਆਏ ਸਨ। ਅਤੇ ਖਲੋਕੇ 'ਮੋਹਨ ਤੇਰੇ ਊਚੇ ਮੰਦਰ ਮਹਿਲ ਅਪਾਰਾ' ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਆ ਸੀ।

੫. ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ :

ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਉਪਰ ਵਰਨਣ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਉਸਦੀਆਂ ੮੪ ਪੌੜੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਹਰ ਪੌੜੀ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਦੀ ਜੂਨੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲਵੇਗਾ।

ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ੧੧੫੫ ਰੁਪਏ ਦੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਟੋਡੇਵਾਲ, ਦੁਗਲਵਾਲ ਅਤੇ ਫਤੇਚੱਕ ਵਿਚ ਜਾਗੀਰ ਮਿਲੀ। ਰਿਆਸਤ ਕਪੂਰਥਲੇ ਵਲੋਂ ੩੩੫ ਰੁਪਏ, ਰਿਆਸਤ ਨਾਭੇ ਤੋਂ ੫੪ ਰੁਪਏ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨਾਲ ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਦਾਵਾਂ, ਅਕਬਰਪੁਰਾ, ਮਿਆਣੀ ਪੱਖ, ਝਡੇਰ, ਵੈਰੋਵਾਲ, ਧੁੰਦਾ ਆਦਿਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਮਕਾਨ ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਫਤੇਆਬਾਦ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਹਰਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਹਨ।

*

ਸੰਤ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਸਥੀ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕਮਲ ਦਾ ਬੂਟਾ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਅਭਿਜ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗ੍ਰਿਸਥ ਵਿਚ ਹੀ ਤਿਆਗੀ ਜਾਂ ਉਦਾਸੀ ਹੋਵੇ।

ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲ ਅਲਿਪਤੋ ਵਰਤੈ
ਤਿਉ ਵਿਚੇ ਗਿਰਹ ਉਦਾਸ

ਸੰਤ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਇਕ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਬਿਤਾਈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਫਲ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਇਆ। ਸੁਖਮਣੀ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕੀਤਾ।

ਅਨਦਿਨੁ ਕੀਰਤਨੁ ਕੇਵਲ ਬਖਿਆਨੁ
ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮਹਿ ਸੋਈ ਨਿਰਬਾਨੁ।

ਮੇਰੇ ਜੰਮੂ ਨਿਵਾਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਅੱਸੀਆਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਚਾਗੇ ਆਯੂ ਵਜੋਂ ਪੁਜ ਚੁਕੇ ਸਨ ਪਰ ਉਦਮ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾਉਂਦਾ ਤੇ ਸਰੀਰ ਵੀ ਰਿਸ਼ਟ ਪੁਸ਼ਟ। ਆਪਣੀ ਮੋਟਰ ਬਾਡੀਆਂ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਭਾਰੇ ਤੋਂ ਭਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਦਾ ਇਹ ਨੇਮ ਰਿਹਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਕਲਿਆਂ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹਰ ਵੀਰਵਾਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਢੋਲਕ ਵਜਾ ਦੇਣੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬਾਕੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਵੀ ਇਕਠਿਆਂ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਉਹ ਢੋਲਕ ਵਜਾਉਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਮਾਹਰ ਸਨ। ਸੁਰ ਤਾਲ ਅਤੇ ਲੈਅ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਢੋਲਕ ਨੂੰ ਇਕ ਲੈਅ ਤੇ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਿਲੰਭਿਤ ਲੈਅ ਤੇ ਵਜਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਵਡੇ ਤੋਂ ਵਡੇ ਵਜੰਤਰੀ ਕੋਲੋਂ ਲੈਅ ਸਾਂਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਸੰਤ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਐਸੀ ਅਤਿ ਵਿਲੰਭਿਤ ਲੈਅ ਤੇ ਢੋਲਕ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਛਡਦੇ ਕਿ ਮਜਾਲ ਹੈ ਜ਼ਰਾ ਜਿਨਾਂ ਵੀ ਅਗੇਤ ਪਛੇਤ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਸਨ। ਸੂਫੀਆਨਾਂ ਬੋਲ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਯਾਦ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਉਹ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੁਰ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦੇ। ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੇਰੀ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ ਆਪ ਢੋਲਕ ਫੜ ਲੈਣੀ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਤੇ ਉਂਗਲਾ ਫੇਰਨ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ। ਕਿੰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹਨਾਂ ਰੀਤਾਂ ਉਚਾਰਨੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਤੇ ਮੈਂ ਸੁਧ ਨਾ ਕਰ ਲੈਣੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਹਟਣਾ ਨਾ। ਜੰਮੂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਬਹੁਤ ਰਸਦਾਇਕ ਅਤੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਛਹਿਬਰਾਂ ਲਗਦੀਆਂ। ਜੋ ਵੀ ਜੰਮੂ ਗਿਆ ਉਹ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸੁਖਿਧ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣੋ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ। ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਲਬਾ ਲਬ ਦਿਲ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਤਤਪਰ ਹੱਥ, ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਭਿਜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ।

ਸੰਤ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਐਸ ਵੇਲੇ ਜੰਮੂ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੇ ਸਨ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਮੋਟਰ ਬਾਡੀਆਂ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਸਾਰੀ ਰਿਆਸਤ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਵੀ ਪਰਸਿਧ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸੰਤ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਭਾਜੂ ਜੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸਨ ਬਹੁਤ ਉਚੇ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਧੀਆ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਜੰਮੂ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਉਹ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੱਚ ਹੁੰਦਾ। ਭਾਜੂ ਜੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਸੰਤ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਅਗੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਬਹੁਤ ਵਧਿਆ ਫੁਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਸਚੇ ਸੁਚੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਉਥੇ ਸਦਾਚਾਰਕ, ਕਲਾਤਮਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਹਵਾ ਵਾਲਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਇਸੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦਾ ਹੀ ਸਿਟਾ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਸਫਲ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ, ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰ, ਸਿਤਾਰ ਅਤੇ ਬੰਸਰੀ ਵਾਦਕ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਖਿਡਾਰੀ ਅਤੇ ਐਥਲੀਟ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਇਕ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਮਿਲਵਰਤੋਂ ਵਾਲਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੀ। ਬੀਬੀ ਮਾਨ ਕੌਰ ਸੇਵਾ ਦੀ ਸਾਕਾਰ ਮੂਰਤ ਇਸੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਹੀ ਧੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੇਠਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜਿਹੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਇਥੇ ਆਪਣੀ ਲੋਅ ਨਾਲ ਚਾਨਣ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਤ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ੧੦ ਅਪਰੇਲ ੧੯੯੦ ਨੂੰ ਸਾਥੋਂ ਦੇਹ ਕਰਕੇ ਵਿਛੜ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨਮਿਤ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨ ੨੨ ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਨਿਧੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਸਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸਯੋਗ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨਿਧਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਪੁਤਰਾਂ ਸੰਤ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਸੰਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਸਾਧਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਤੀਜਿਆਂ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ, ਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਸ: ਕੁੰਦਨ ਸਿੰਘ, ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦੁਖ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਾਂ। ਸੰਤ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤਕ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜਪ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਸੇਵਾ

ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਜ਼ਰ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਆਪ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਲੋਅ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਐਸੀ ਵਡਿਆਈ
ਪੁਤ, ਕਲਤਰ, ਵਿਚੇ ਗਤਿ ਪਾਈ

—ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ

ਖ਼ਬਰਨਾਮਾ

ਰੂਸ ਵਿਚ ਭਾਫ ਦੇ ਇੰਜਨ ਮੁੜ ਚਾਲੂ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ

ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਰੂਸ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਾਫ ਨਾਲ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਇੰਜਨ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਅਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਡੀਜ਼ਲ ਤੇਲ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਇੰਜਨਾਂ ਨੇ ਮਲ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਯੂਕਰੇਨ ਦੇ ਪਾਲੀਟੈਕਨਿਕ ਕਾਲਜ ਦੇ ਇਕ ਪਰੋਫੈਸਰ ਸਰਗੇਈ ਕੁਤਸੇਂਕੋ ਦਾ ਹੈ।

ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਕੋਲ ਇਹਨਾਂ ਇੰਜਨਾਂ ਵਿਚ ਫੂਕਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਲੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭੰਡਾਰ ਹਨ। ਏਸ ਕਾਲਜ ਨੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਭਾਫ ਦੇ ਇੰਜਨ ਦਾ ਡੀਜ਼ਾਈਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਧੇਰੇ ਕਾਰਗਰ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਡੀਜ਼ਾਈਨ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਲੇ ਦੇ ਚੂਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਦੋਂ ਵਧ ਗਰਮ ਭਾਫ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗਰਮ ਕੀਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਇੰਜਨ ਦੀ ਕਾਰਜ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਬਹੁਤ ਵਧ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਕ ਬੇਮਿਸਾਲ ਅਪਰੇਸ਼ਨ

ਲੈਨਿਨਗਰਾਦ (ਰੂਸ) ਦੇ ਤੰਤੂ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸਰਜਨਾਂ ਨੇ ੧੦ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਮੈਕਸਿਮ ਪਾਵਲੋਵ ਦੀ ਬਾਂਹ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਵੇਲੇ ਇਸ ਬੱਚੇ ਦਾ ਪੈਰ ਫਿਸਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਦੇ ਹੇਠਾ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਕੱਟੀ ਗਈ। ਉਹਦੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਹਦੀ ਬਾਂਹ ਤੇ ਅਰਕ ਸਲੀਪਰ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸੇ ਰਹੇ। ੨੦ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਮੈਕਸਿਮ ਨੂੰ ਪੈਡੀਆਟ੍ਰਿਕ ਮੈਡੀਕਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ (ਹਸਪਤਾਲ) ਵਿਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ।

ਮਾਈਕ੍ਰੋਸਕੋਪ (ਖੁਰਦਬੀਨ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ੯ ਘੰਟੇ ਤਕ ਜਦੋਜਹਿਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਰਜਨਾਂ ਨੇ ਉਹਦੇ ਪਠਿਆਂ ਤੰਤੂਆਂ ਤੇ ਨਸਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਹੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬਾਦ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੋਵੀਅਤ ਜੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਊਂ ਦਿਤਾਂ ਗਿਆ।

ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਮੈਕਸਿਮ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਵਾਸਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਸਰਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਅਧਿਅਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਚੋਥੀ ਜਮਾਤ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਕੋਰਸ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਰੂਸ-ਅਮਰੀਕਾ ਗਲਾਂਬਾਤਾਂ

ਮਾਸਕੋ, (ਤਾਸ) ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨਿਕੋਲਾਈ ਆਈ. ਰਿਜ਼ਕੋਵ ਨੇ ਕਲ ਇਥੇ ਅਮਰੀਕੀ ਬਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀ ਜਾਰਜ ਸ਼ੁਲਜ਼ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ।

ਇਕ ਵਿਹਾਰਕ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਦੌਰਾਂਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੋਵੀਅਤ-ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਸਲਿਆਂ, ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਆਰਥਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਜ਼ੀਸਨਾਂ, ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚਕਾਰ ਵਪਾਰਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਮਿਲਵਰਤਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਘੋਖ ਕੀਤੀ।

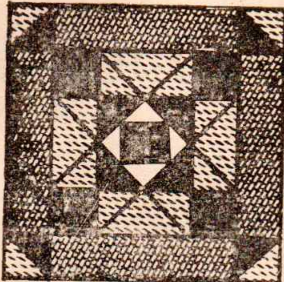
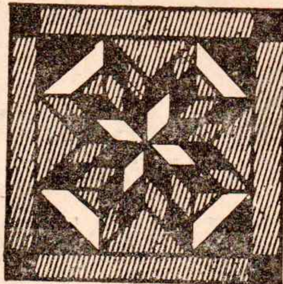
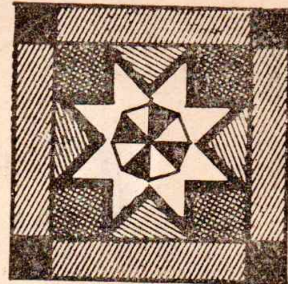
ਸੁਰਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਨਾਉਣ, ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਦੌੜ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਸਤਰੀਕਰਨ ਨੂੰ ਸੋਵੀਅਤ-ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦੀ ਅਹਿਮ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਂਦਿਆਂ ਨਿਕੋਲਾਈ ਆਈ. ਰਿਜ਼ਕੋਵ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾਂ ਕਿ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚਲੀ ਇਸ ਨਾਜ਼ੁਕ ਘੜੀ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰੇਕ ਅਵਸਰ ਨੂੰ ਵਰਤਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਪਰਸਪਰ ਤੌਰ ਉਤੇ ਪਰਵਾਨਯੋਗ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਗਤ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀਕਰਨ ਅਤੇ ਇੰਜ ਸੋਵੀਅਤ-ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਪੂਰਬ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਭਾਰੀ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ।

ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੁਰਖਿਆ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਿਬੇੜੇ ਦੀ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਦਿਆਂ ਜਾਰਜ ਸ਼ੁਲਜ਼ ਨੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੇ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਰੁਝਾਨਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸੋਵੀਅਤ ਧਿਰ ਵਲੋਂ ਕਈ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ੴ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ

ਟੈਂਟ ਹਾਊਸ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ

ਵਧੀਆ, ਦਿਲਕਸ਼ ਵੰਨ ਸੁਵੰਨੇ ਸੁੰਦਰ ਡੀਜ਼ਾਈਨਾਂ ਤੇ ਗਰੰਟੀ ਸ਼ੁਦਾ ਪਕੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਬਣੇ
ਟੁਕੜੀਦਾਰ ਪਰਿੰਟ ਸ਼ਾਮਿਆਨੇ, ਕਨਾਤਾਂ, ਲਕੜੀ ਤੇ ਸਟੀਲ ਦੇ
ਫਰਨੀਚਰ ਲਈ ਪਧਾਰੋ ਜਾਂ ਲਿਖੋ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਏਜੰਸੀਜ਼

੨/੨੦੬੯, ਚਾਹ ਅੰਦਾਰਾ, ਜੁਬਲੀ ਸਿਨਮਾ ਦੇ ਪਿਛੇ,
ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ, ਦਿਲੀ-੧੧੦੦੦੬

Manufacturers & Suppliers of :

TUKRIDAR PRINTED SHAMIANAS & KANATS
FOR ALL KINDS, IN ATTRACTIVE AND GUARANTEED FAST COLOURS
WOODEN & STEEL FURNITURE
& PADESTALFAN ETC.

PLEASE CONTACT

Phones : Office : 2528411
,, : 2510345
Resi. : 213054

Namdhari Agencies

2/2068 CHAH ANDARA, (Behind Jubilee Cinema)
CHANDNI CHOWK, DELHI-110006.

Registered No. NW/JL—253 MONTHLY WARIAM MAY 1987

Registered with the registerar of News Papers for India No. 26453/75

ਐਡੀਟਰ, ਪ੍ਰਿੰਟਰ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਤੇ ਮਾਲਕ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼; ਲਾਡੋਵਾਲੀ ਰੋਡ, ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਛਪਵਾ ਕੇ ਦਫਤਰ ਵਰਿਆਮ ਲਾਡੋਵਾਲੀ ਰੋਡ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ।

Monthly WARIAM, Ladowali Road, Jalandhar—144001.